

OPEN ACCESS

ÚVOD DO OTVORENÉHO PRÍSTUPU

História a vývoj

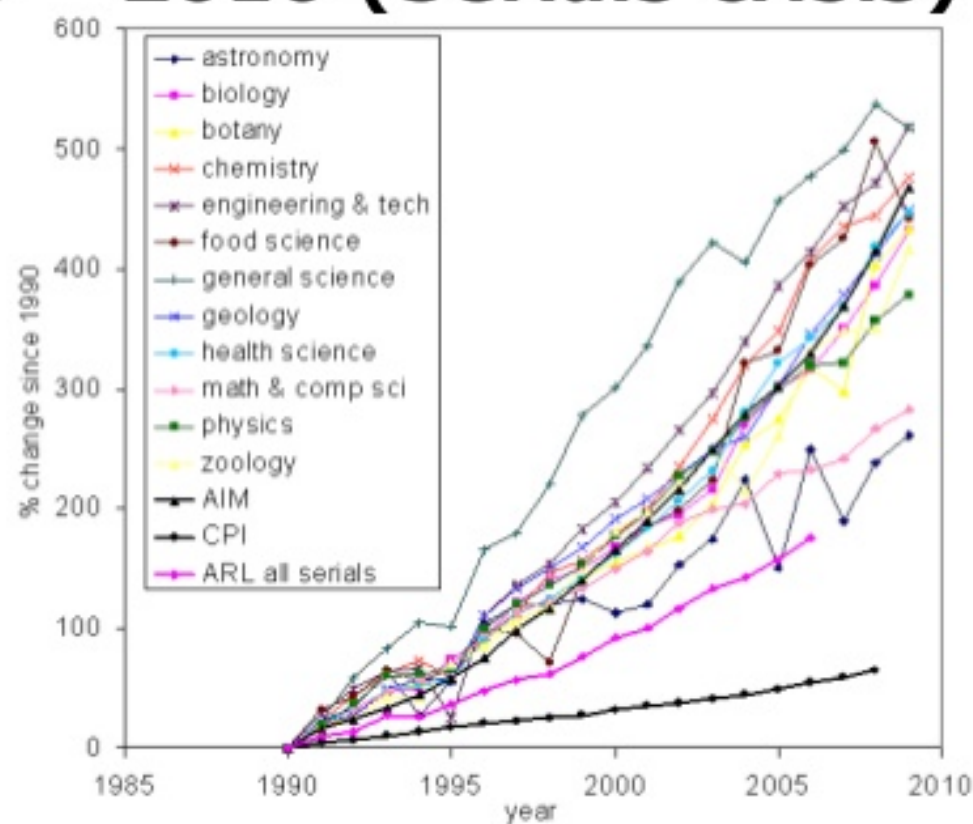
TÉMY PREDNÁŠKY

1. Časopisecká kríza
2. OA vs. OS
3. Definícia OA a druhy OA
4. Politiky
5. OA a OS vo svete
6. OS na Slovensku
7. Výhody a obavy OS

ČASOPISECKÁ KRÍZA

Development in journal pricing 1985 – 2010 (Serials crisis)

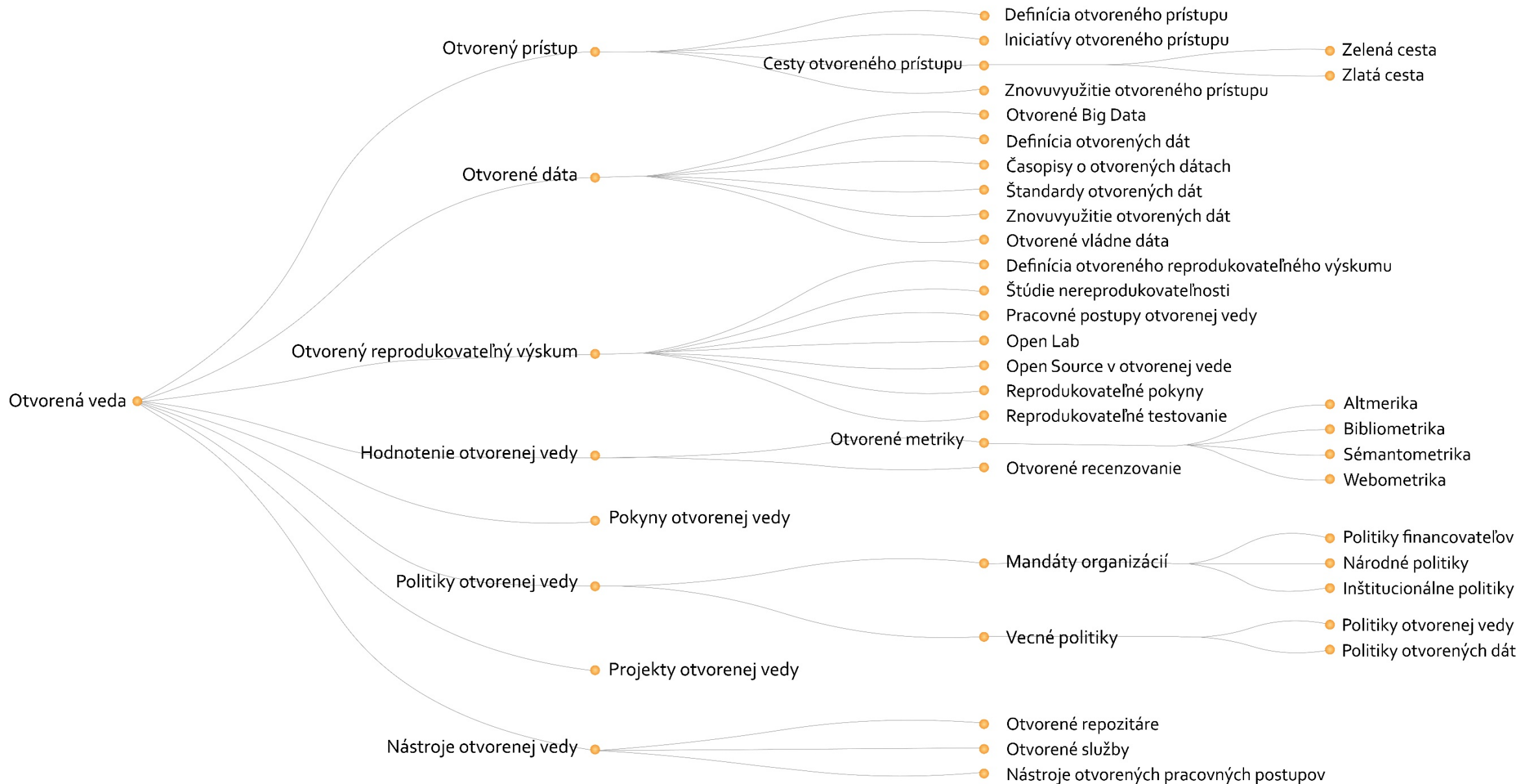

meta-science, open access/open science | Bill Hooker | 18 Apr, 2009 |

OTVORENÁ VEDA VS. OTVORENÝ PRÍSTUP

DEFINÍCIA OA ADRUHY OA

DEFINÍCIA OA

- **OA je všeobecný termín používaný pre znalostné zdroje, ktoré sú dostupné verejnosti bez akýchkoľvek obmedzení (napr. poplatky)**
- **Online prostredie prostredníctvom internetu**
- **Peter Suber definuje OA ako:**
  - **„Literatúra otvoreného prístupu je digitálna, online, zadarmo a bez väčšiny obmedzení autorských práv a licencií“**

DRUHY OA

Zelená cesta

- Plný text do verejne prístupného repozitára s ochrannou lehotou 6-12 mesiacov
- Výhoda: môžu obsahovať širokú škálu dát
- Nevýhoda: závisí od politik jednotlivých časopisov
- V ktorej vednej oblasti zelená cesta funguje vo veľkom rozsahu od 1991?

Zlatá cesta

- Časopisy, ktoré poskytujú obsah zadarmo, ale chod redakcie hradia z APC
- Hybridné časopisy
- Výhoda: okamžité publikovanie
- Nevýhoda: konflikt záujmov, neustále zvyšovanie APC

Platinová cesta (alebo diamantová)

- Poskytujú obsah bezplatne a nepýtajú autorské poplatky
- Výhoda: nie je konflikt záujmov
- Nevýhoda: problém nájsť sponzorov

OA A OS VO SVETE

OTVORENÝ PRÍSTUP PRED NÁSTUPOM INTERNETU

- **1940: fyzik Leo Szilard zo žartu povedal, že vedec na začiatku svojej kariéry by mal dostať 100 kupónov na zaplatenie svojich článkov**
- **1950: Letterist International (združenie umelcov) vydávalo všetko vo svojom časopise Potlatch pod verejnou doménou, definovali to nasledovne:**

„všetky materiály, ktoré publikujeme, sú dostupné pre každého, nemusí sa udávať autorstvo a odpadajú starosti, čo s literárnym majetkom.“
- **1971: Projekt Gutenberg (prvá online digitálna knižnica)**
- **1987: prvý OA časopis**
  - Syracuse University (US)
    - New Horizons in Adult Education

NÁSTUP INTERNETU (DO ROKU 2000)

- **Koniec 80. rokov: prvé OA časopisy (pomocou emailu a bez profitu)**
  - The Public-Access Computer Systems Review (1989-2000)
  - Psycoloquy (1990-2002)
- **1991: Arxiv.org**
  - Paul Ginsparg
  - Zo začiatku hlavne pre fyziku, teraz rôzne disciplíny
- **1997: bibliografická databáza pre biomedicínu Medline (spolu s vyhľadávačom Pubmed)**
- **1999: Deklarácia vedy a využitia vedeckých poznatkov**

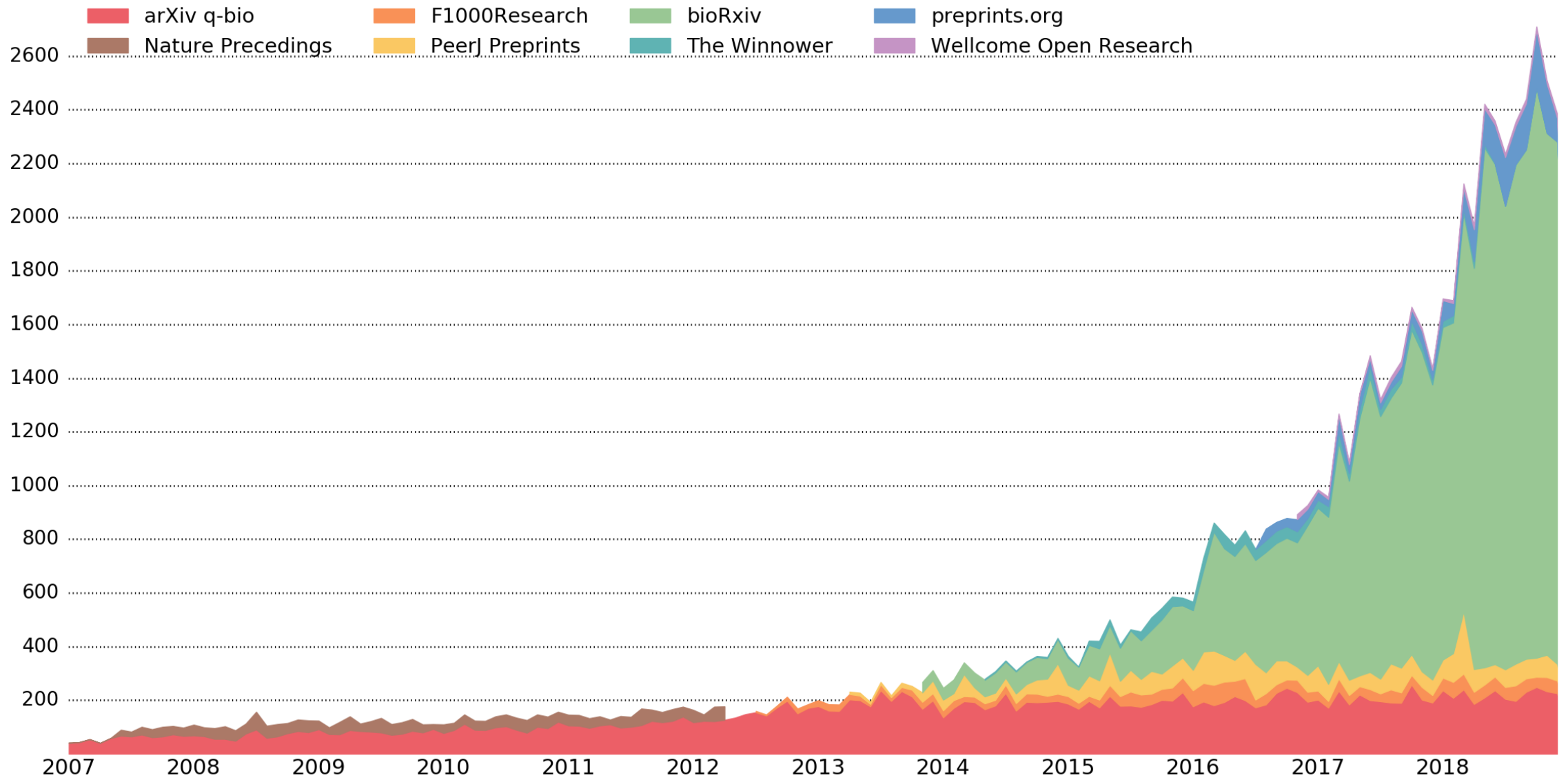
2000-2010

- **Nárast OA časopisov o 500%**
- **Prvé medzinárodné vyhlásenia o otvorenom prístupe**
  - 2002: Budapeštianska iniciatíva otvoreného prístupu
  - 2003: Berlínska deklarácia otvoreného prístupu k poznatkom prírodných a humanitných vied
  - 2003: Vyhlásenie z Bethesdy o otvorenom prístupe publikovania
- **2006: Princípy a pravidlá OECD pre prístup k dátam z výskumu financovaného z verejných prostriedkov**

2010-2020

- **2010: Beallov zoznam predátorských OA vydavateľov**
- **2011: Sci-Hub (Alexandra Elbakyan, KZ)**
- **2016: Amsterdamská výzva na konanie v otvorenej vede**
- **2017: Deklarácia EOSC**
- **2018: Plán S**
  - Z anglického „shock“
  - Plán vyžaduje od vedcov, ktorí pracujú pre štátom financované výskumné organizácie, aby publikovali ich prácu v OA repozitároch a časopisoch od 2021
  - Má niekoľko princípov
- **2019: Helsinská iniciatíva: Multilingualizmus vo vedeckej komunikácii**

Preprints per Month

POLITIKY

- **ROARMAP**

- **Povinný otvorený prístup?**

- **Vedci uprednostňujú akademickú slobodu pri výbere časopisu**
- **Avšak sa zdá, že len čakajú na to, kedy im niekto autoarchiváciu prikáže:**
  - „nie je to môj výmysel, žiada to odo mňa vedenie“
- **Príklady:**
  - National Institute of Health
  - Horizont 2020
  - Horizont Europe

Národní strategie otevřeného přístupu ČR k vědeckým informacím na léta 2017–2020

OA politika pre publikácie

On the Basic Principles for the Development of an Information-Oriented Society in Ukraine for 2007–2015

Žiadna národná politika

Žiadna národná politika

HORIZONT EUROPE

Získané poznatky

z priebežného hodnotenia
programu Horizont 2020

Podpora prelomových inovácií

Väčší vplyv vďaka zameraniu
na konkrétne misie
a účasť občanov

Posilnenie medzinárodnej
spolupráce

Posilnenie otvorenosti

Racionalizácia systémov
financovania

Podpora účasti

Kľúčové novinky

v programe Horizont Európa

Európska rada pre inováciu

Misie (výskum a inovácie)

Rozšírené možnosti
pridružovania

Politika otvorenej vedy

Nový prístup k partnerstvám

Šírenie excelentnosti

Európska
komisia

Otvorená veda v rámci celého programu

Otvorená veda

Lepšie šírenie a využívanie výsledkov výskumu a inovácií a podpora aktívneho zapojenia spoločnosti

Povinný otvorený prístup k publikáciám: príjemcovia zabezpečia, aby si oni sami alebo autori zachovali dostatočné práva duševného vlastníctva na splnenie požiadaviek otvoreného prístupu

Zabezpečenie otvoreného prístupu k výskumným údajom: v súlade so zásadou „tak otvorené, ako je len možné, tak uzavreté, ako je potrebné“; povinný plán správy údajov FAIR (vyhľadateľných, prístupných, interoperabilných a opätovne použiteľných) a otvorených výskumných údajov

- Podpora zručností výskumníkov a systém odmeňovania za otvorenú vedu
- Využívanie európskeho cloudu pre otvorenú vedu (EOSC)

Európska
komisia

Otvorená veda v celom programe

Čl. 10 – Otvorená veda Prístup

Má sa zabezpečiť **otvorený prístup k vedeckým publikáciám**

Má sa zabezpečiť otvorený prístup k výskumným údajom v súlade so zásadou „tak otvorené, ako je len možné, tak uzavreté, ako je potrebné“.

Má sa zabezpečiť **zodpovedná správa údajov** v súlade so zásadami FAIR

Majú sa presadzovať a podporovať **d ďalšie postupy otvorenej vedy**

Vo všetkých dohodách o pridružení a spolupráci s tretími krajinami sa má presadzovať a podporovať **reciprocita v rámci otvorenej vedy**

Čl. 35 – Využívanie a šírenie Podrobnosti

Povinný otvorený prístup k vedeckým publikáciám: majú sa zachovať dostatočné práva duševného vlastníctva

Otvorený prístup k výskumným údajom, „tak otvorené, ako je len možné, tak uzavreté, ako je potrebné“: výnimky

Zodpovedná správa výskumných údajov v súlade so zásadami FAIR; **povinný plán správy údajov**; prípadné povinné (v konkrétnych pracovných programoch) používanie **európskeho cloudu pre otvorenú vedu** na ukladanie údajov a poskytovanie prístupu k nim

Prípadné ďalšie iniciatívy alebo povinnosti prostredníctvom pracovných programov pre **d ďalšie postupy otvorenej vedy**

Európska
komisia

POLITIKA EÚ

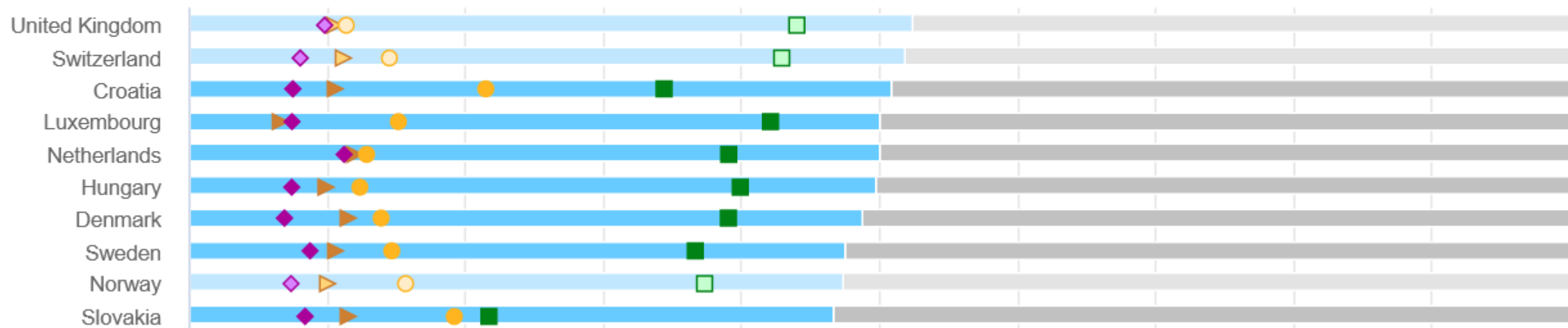
8 OBLASTÍ EÚ POLITIKY

1. Otvorené dáta (FAIR)
2. Európsky Open Science Cloud (Spolupráca inštitucionálnych, národných a európskych partnerov, iniciatív a infraštruktúr)
3. Nové metriky (Vytvorenie nových indikátorov)
4. Hodnotenie otvorenej vedy (Odmeny pre výskumníkov, ktorí sa zapájajú v aktivitách OS)
5. Budúcnosť vedeckej komunikácie (Všetky recenzované vedecké publikácie by mali byť verejne dostupné)
6. Integrita a znovu využiteľnosť vedeckých výsledkov
7. Vzdelávanie (Všetci vedci v Európe by mali vedieť o tom ako publikovať OA)
8. Občianska veda (Uznanie verejnosti ako plnohodnotného člena vo výskume)

Percentage of Open Access publications in total publications, by country

Source: Consortium's own analysis - Reference date: 2009-2018

Percentage of open access publications

- Gold OA
- Green OA
- ◆ Hybrid OA
- ▲ Bronze OA
- OA
- Not OA

ROADMAP

Country matches any of "Slovakia"

Displaying results 1 to 1 of 1.

[Refine search](#) | [New search](#)

Order the results:

Export 1 results as

1. [Slovak Centre of Scientific and Technical Information \(SCSTI\)](#)

Displaying results 1 to 1 of 1.

[Refine search](#) | [New search](#)

Order the results:

6

ZÁKON

zo 14. decembra 2010,

ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Národná rada Slovenskej republiky sa uzniesla na tomto zákone:

Čl. I

Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 209/2002 Z. z., zákona č. 401/2002 Z. z., zákona č. 442/2003 Z. z., zákona č. 465/2003 Z. z., zákona

chodné tajomstvo tretej osoby, utajovanú skutočnosť alebo osobný údaj, môže študent pri dodržaní podmienok podľa osobitných predpisov tieto údaje uviesť v osobitnej neverejnej dokumentácii, ktorá nie je súčasťou záverečnej práce a ktorá je určená výlučne vedúcemu záverečnej práce, školiteľovi, oponentovi a skúšobnej komisii.

(3) Ustanovenia odsekov 1 a 2 sa obdobne vzťahujú na rigoróznu prácu.

Country matches any of "Czech Republic"

Displaying results 1 to 5 of 5.

[Refine search](#) | [New search](#)

Order the results: [Reorder](#)

Export 5 results as [Export](#)

1. [Academy of Sciences of the Czech Republic \(ASCR\)](#)
2. [Brno University of Technology](#)
3. [Tomas Bata University in Zlin](#)
4. [University of Pardubice](#)
5. [VŠB - Technical University of Ostrava](#)

Displaying results 1 to 5 of 5.

[Refine search](#) | [New search](#)

Order the results: [Reorder](#)

POLITIKA OTEVŘENÉHO PŘÍSTUPU V AV ČR

Hlavním posláním Akademie věd ČR (dále jen „AV ČR“) a jejích pracovišť je uskutečňovat vysoce kvalitní výzkum v širokém spektru přírodních, technických, humanitních a sociálních věd.

Nezbytnou součástí akademického poslání je i snaha zajistit, aby výsledky vědecké činnosti AV ČR a jejích pracovišť mohly být využívány co možná nejširší obcí vědeckých pracovníků a dalších uživatelů výsledků výzkumu i širokou veřejností.

Současné možnosti v elektronickém publikování vedou AV ČR ke snaze podporovat iniciativy rozšiřující škálu příležitostí volného publikování a šíření vědeckých výsledků.

AV ČR se zavazuje šířit výsledky odborného výzkumu v co nejširším měřítku. V souladu s tímto závazkem AV ČR přijímá následující publikační politiku:

- Pracoviště AV ČR jsou povinna vyvinout veškeré úsilí k tomu, aby mohla AV ČR a Knihovně AV ČR, v. v. i., (dále jen „KNAV“) poskytnout publikační výstupy – zaměstnanecká díla – vytvořená jejich zaměstnanci a nevýhradní licence k jejich užití, zejména právo na rozmnožování jakýmkoli prostředky a v jakékoli formě a právo na sdělování díla veřejnosti v rámci právního řádu České republiky a s ohledem na případná licenční ujednání s vydavateli. Pracoviště AV ČR, jakožto zaměstnavatelé autorů, jsou povinna pro splnění této publikační politiky dbát na to, aby jejich výkon autorských majetkových práv k těmto zaměstnaneckým dílům nebyl omezen.
- Publikační politika se vztahuje na všechny vědecké a odborné publikační výstupy, které jsou zaměstnaneckými díly ve smyslu § 58 zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona, vytvořenými v době, kdy byl autor zaměstnancem AV ČR a jí zřízených pracovišť, s výjimkou všech článků a jiných prací dokončených před přijetím této publikační politiky.
- Příklady děl zahrnutých do této publikační politiky: vědecké a odborné články, knihy, popř. kapitoly v knihách, prezentace, zprávy, pedagogické materiály
- Publikační výstupy budou poskytovány v elektronické formě. KNAV zajistí jejich uložení v repozitáři AV ČR a zpřístupnění veřejnosti, jakmile to bude možné, s ohledem na skutečnost, že někteří vydavatelé mohou na tato díla uvalit publikační embargo (tj. doba, po kterou článek nemůže být zpřístupněn veřejnosti).

KNAV bude odpovědná za interpretaci a šíření této publikační politiky a za zajištění informační infrastruktury.

Schváleno na 21. zasedání Akademické rady AV ČR dne 14. října 2010

OS NA SLOVENSKU

- Akčné plány [Iniciatívy pre otvorené vládnutie](#) + Národná stratégia pre otvorenú vedu
- Kontaktná Kancelária pre otvorenú vedu
  - OA web
- Repozitáre
- OpenAIRE

6.1 AKČNÉ PLÁNY INICIATÍVY PRE OTVORENÉ VLÁDNUTIE A NÁRODNÁ STRATÉGIA PRE OTVORENÚ VEDU

Iniciatíva pre otvorené vládnutie (z angl. Open Government Partnership)

- najdynamickejšie sa rozvíjajúce medzinárodné iniciatívy
- V SR od roku 2011
- Koordinátorom je Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti
- Programové vyhlásenie vlády 2016 a 2020

Akčné plány Iniciatívy pre otvorené vládnutie

- Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie v SR na roky 2012 – 2013
  - Nespomína sa otvorený prístup
- Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie v SR na rok 2015
  - Otvorený prístup k výsledkom vedy a výskumu – zmapovanie repozitárov, identifikovať prekážky otvoreného prístupu, neutajené vedecké publikácie prístupné verejnosti, navrhnutie mechanizmu dobrovoľného publikovania dát, informovanie o výhodách OA, spolupráca s ďalšími krajinami
- Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2017 – 2019
  - Otvorený prístup k výsledkom výskumu a vývoja – zavedenie verejnej licencie Creative Commons, Kontaktná kancelária pre Open Access, pasportizácia výskumných dát, repozitár, benchmarkingové monitorovacie mechanizmy, šíriť povedomie o možnostiach a výhodách otvoreného publikovania, aktívne sa zapájať do diskusných fór, programov a multilaterálnych snáh v Európe aj mimo nej
- Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2020 – 2021
  - Otvorená veda - Vytvoriť a prijať Národnú stratégiu otvorenej vedy

NÁRODNÁ STRATÉGIA PRE OTVORENÚ VEDU

Národná stratégia pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2028

Strategická oblasť 1 – Podporiť otvorený prístup k publikáciám financovaným z verejných zdrojov

Strategická oblasť 2 – Otvorený prístup k vedeckým dátam

Strategická oblasť 3 – Vytvoriť technickú infraštruktúru pre otvorenú vedu

Strategická oblasť 4 – Vytvoriť systém financovania otvorenej vedy

Strategická oblasť 5 – Dodržiavať ochranu práv duševného vlastníctva

Strategická oblasť 6 – Podporiť využívanie otvorených IT nástrojov a existujúcich otvorených dát

Strategická oblasť 7 – Obohatiť vzdelávanie o problematiku otvorenej vedy

Strategická oblasť 8 – Upraviť hodnotiace kritériá pre vedu a výskum v súlade s princípmi otvorenej vedy

Strategická oblasť 9 – Podporiť občiansku vedu

Akčný plán pre otvorenú vedu na roky 2021- 2022

Iniciačné kroky

- pracovná skupina pre otvorenú vedu analýza legislatívneho prostredia analýza finančných prostriedkov

Otvorený prístup k vedeckým publikáciám financovaných z verejných zdrojov

- bezplatný prístup verejnosti, metodika inštitucionálnej politiky, manuál na budovanie repozitárov

Otvorený prístup k vedeckým dátam

- DMP

System financovania otvorenej vedy

- zmluva „publish and read“, centrálny systém úhrad poplatkov za publikovanie

Vzdelávanie v oblasti otvorenej vedy

- začlenenie otvorenej vedy do úvodných kurzov, online kurzy

Miesto otvorenej vedy v hodnotení vedy a výskumu

- prehľad stimulov a alternatívnych metód hodnotenia vedy a výskumu, CREPČ a CREUČ obsahuje pole na APC

KONTAKTNÁ KANCELÁRIA PRE OTVORENÚ VEDU

Od 2016 ako Kontaktná kancelária pre otvorený prístup

Od februára 2021 ako Kontaktná kancelária pre otvorenú vedu

Web: openaccess.cvtisr.sk

Nový web

Kurzy

- Od 2018: Úvod do otvoreného prístupu
  - 10 kurzov – 77 účastníkov
- Od 2019: Publikačný poradca (EIZ kurz)
  - 6 kurzov – 79 účastníkov

Konferencie

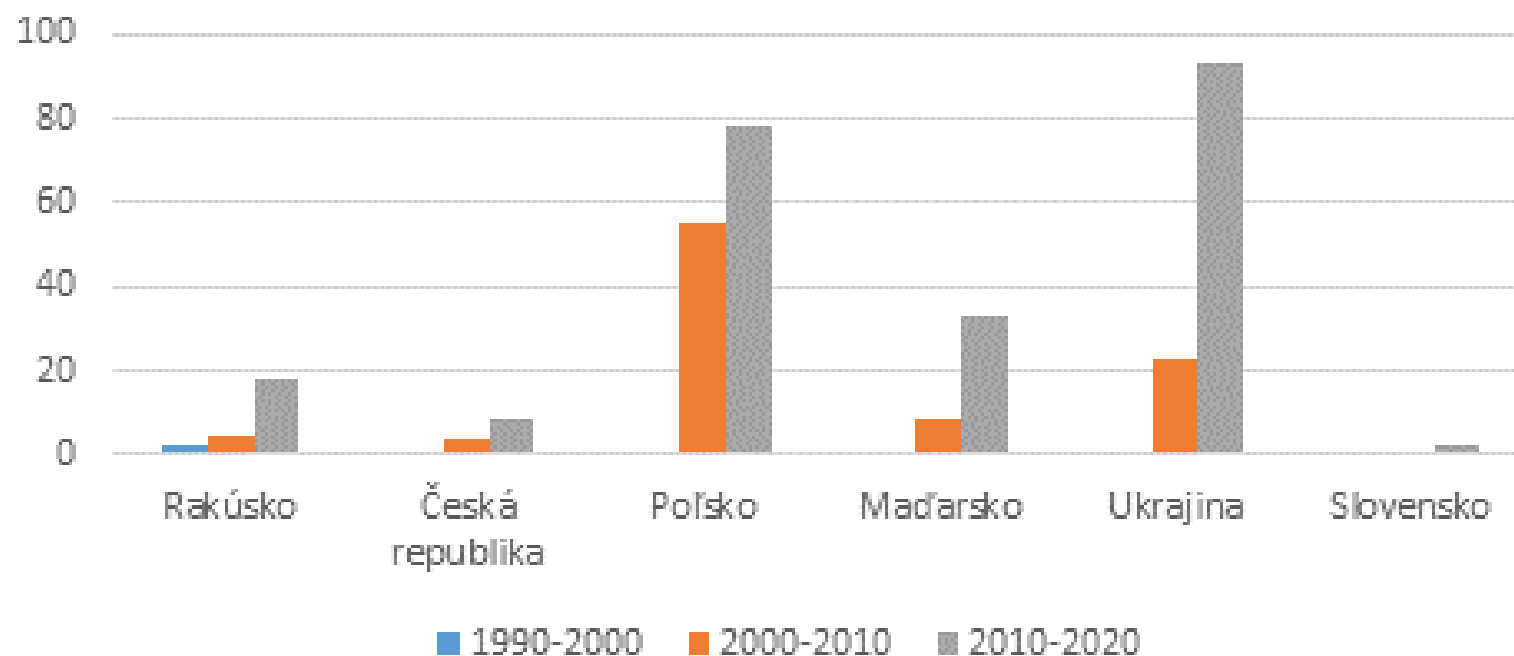

REPOZITÁRE

Počet OA repozitárov v susedných krajinách a na Slovensku

Inštitúcia (rok)	Software	Typ	Účel	Politika
Fakulta chemickej a potravinárskej technológie STU 2007	Fedora	digitálne úložisko inštitucionálny	uchovávanie a sprístupňovanie publikačných výstupov FCHPT STU	výhradná licencia pre inštitúciu
Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Žilinská univerzita 2017	DSpace 6.3	repozitár inštitucionálny	uchovávanie a sprístupňovanie publikačných výstupov a dát KMKD a tematického externého obsahu	vydavateľ KMKD: OA záverečné práce: výhradne pre inštitúciu externý obsah: OA
Slovenská akadémia vied 2019	nadstavba k systému na evidenciu publikačnej činnosti ARL	digitálne úložisko inštitucionálny	uchovávanie a sprístupňovanie zamestnaneckých diel SAV	tak otvorene ako je možné, tak zatvorene ako je nevyhnutné zamestnanecké diela – OA pre zamestnancov inštitúcie, externý obsah - podľa webu/licenčných podmienok vydavateľa
Slovenská poľnohospodárska univerzita 1998	Apache, OpenSSH	digitálne úložisko inštitucionálny	uchovávanie a sprístupňovanie publikačných výstupov SPU	Výhradne pre inštitúciu
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR 2020		digitálne úložisko vzdelávacieho obsahu národný	sprístupňovanie, uchovávanie a tvorba otvorených vzdelávacích zdrojov	open access

OPÉRA

od roku 2008 pevnou súčasťou európskej siete otvorenej vedy

34 NOADs

2009: UKB

- Rozdelenie na 4 regionálne skupiny (SK v regióne EAST)

2015: CVTI SR

- Podujatia počas OA týždňa a pre vydavateľov OA časopisov

Od 2018 súčasť OpenAIRE A.M.K.E., SK od roku 2020

VÝHODY A OBAVY

VÝHODY

Otvorený prístup

- dostupnosť vedeckých informácií pre všetkých

Otvorené dáta

- vyššia citovanosť, opätovné použitie dát

Otvorené recenzné konanie

- účinný prostriedok proti „predátorstvu“, dôveryhodnejšie publikácie

Občianska veda

- priblíženie vedy ľuďom, popularizácia, možnosť získavať veľké množstvo údajov
- šírenie vedeckého myslenia a racionality medzi ľuďmi

OBAVY

Otvorený prístup

- Zánik osvedčených časopisov, vzostup predátorov

Otvorené dáta

- fabrikácia a falzifikácia dát - povinné zverejňovanie môže zvýšiť podiel vedcov, ktorí si dáta vymýšľajú/neprimerane upravujú aby lepšie vyzerali

Otvorené recenzné konanie

- Recenzenti odmietnu hodnotiť - zo strachu z osobných sporov či „pomsty“ za negatívny posudok
- Autori sa boja predsudkov (voči výskumníkom z menej významných inštitúcií, z východnej Európy, krajín „globálneho juhu“...)

Občianska veda

- Prehnaná familiarizácia - ľudia môžu dôjsť k mylnému názoru, že na tej vede vlastne nie je nič ťažké, mohol by ju robiť každý a budú podceňovať jej význam

ĎAKUJEME ZA POZORNOST

Otázky?